

Usamljeni otok na južnom Atlantiku

Ljubo Marčić — Split

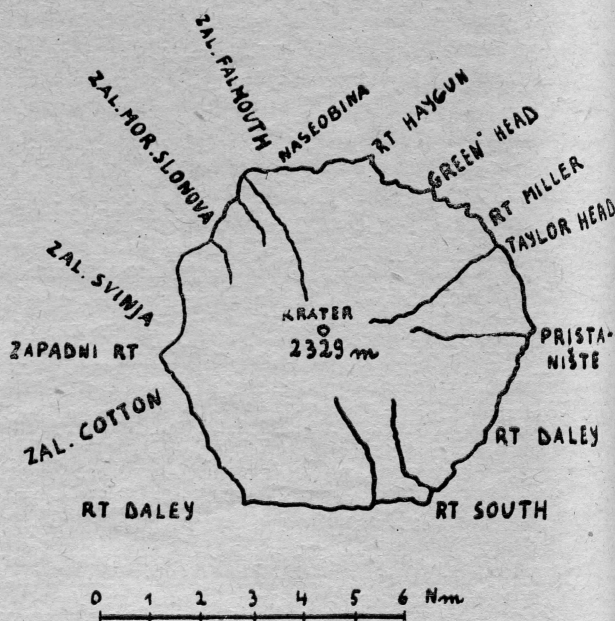
U južnom se Atlantiku diže iz dubine od preko 3000 m mali otok Tristan da Cunha, koji leži na 37° 6' južne širine i 12° 2' zapadne dužine po Griniču (Greenwich). Od rta Dobre Nade je udaljen za 3200 km zapadno, a od rta Hoorn za 6400 km sjeveroistočno. Ovaj mali otok ima oblik šestokuta, kome je dijametar skoro 11 km. Zaprema površinu od 116 km², a opseg mu je 35 km. Obrubljen je hridima visokim 300—600 metara, a na sjeverozapadu je mala ravnica. Skoro u njegovom središtu strši u vis brdo Tristan, čunjastog oblika i visoko 2329 m. To je ugasli vulkan, kako je to označio engleski kapetan Carmichael. U svom krateru ima malo jezero, a vrh mu je obično pokriven snijegom. On se skoro sa svih strana strmim grebenima spušta strmo glavo k moru. Posvuda je obala od strmih i golih klisura lave. Uz obalu ima nešto polja i livada,

kroz koja žubore brojni potoci, koji se napajaju snijegom sa najvišeg vrha. Na nizbrdicama otoka je gusto zaposjela savijajuća stabljika »Phyllica arborea Dupetit Thouars«, koja naraste do 6 metara. Ova se stabljika rasprostranjuje putem morskih struja. Tako je nalazimo u primorskom gradu New Amsterdamu u Britskoj Guayani, i na drugim mjestima. Još ima i drugih stabljika, koje ispunjavaju zrak unaokolo otoka svojim balzamskim mirisom. Ima raznovrsnih mahovina, divlji celer i paprat. Sve ovo zeleno grmlje i još neko razno cvijeće oživljava ovaj pusti kraj. Flora je dakle malobrojna, ali bujna. Temperature su: ljeti oko 20° C, zimi 14° C, a u svako godišnje doba padaju velike kiše. Jugozapadno od Tristana, na daljini od 18 Nm leži otočić Inaccessible (nepristupačan). Zaprema površinu od 10 km² i najviši mu je vrh 561 m. Južno od

ovoća, za 10 Nm leži otočić Nightingale (slavuj), koji zaprema površinu od 2,5 km², i najviši mu je vrh 335 m nad morem. Ova dva mala otoka su hridinasti i vulkanskog porijekla, te nisu nastajeni.

Portugalski pomorac Tristan da Cunha, u službi kralja Manoela I., poduzeo je 1506. g. put u Indiju sa flotom od 15 brodova, kojom je on zapovijedao. Od ove je flote bilo 6 brodova pod komandom Alfonsa de Albuquerque (1453.—1515.), podkralja portugalske Indije. On je imao zadatak da blokira Crveno more i da nadzire obale Arabije. Kad je flota Tristana bila kod rta Dobre Nade, uslijed žestoke oluje je bačena daleko od određenog pravca. Južozapadno od ovog rta, daleko na morskoj pučini, je otkrio gornje otoke, koje je nazvao svojim imenom. Nakon otkrića je otočje ostalo neiskorišćeno više od jednog vijeka. Holandani su pretražili ove otoke 1643. g., a prigodno su tu prolazili i engleski brodovi. Godine 1697. su ovdje pristala tri holandska broda Indijskog društva i odredila su geografske koordinate otočja. Oni zatim prepustiše velikom engleskom matematičaru i astronomu Edmundu Halley-u (1656.—1742.) da im provjeri račune. U tu je svrhu Halley od 1698. do 1700. g. putovao po južnom Atlantiku, da odredi otstupanje magnetske igle. Na ove su se otoke zaklanjali gusari radi odmora. Tu su oni pripremali nove planove za napadaje na brodove, koji su, dolazeći iz istočne Indije sa skupocjenim teretom, plovili uz afričku obalu. Od 1712. do 1767. g. ovo otočje spominje nekoliko francuskih pomoraca, a osobito Ivan Franjo Laperouse, koji ga posjeti 1785. g. na svom naučnom putovanju. Kap. Patten, zapovjednik broda »Industry« iz Philadelphije, doplovio je u kolovozu 1790. g. na Tristanu i njegovi su mornari tu podigli šatore. Našli su podivljalih koza, ostavljenih od ranijih pomoraca. Za vrijeme od sedam mjeseci je kap. Patten sakupio 600 koža od ulovljenih tuljana (foka). U to se je doba i kap. Colquhoun, zapovjednik američkog brigantina »Betsy«, iskrcao na Tristanu, i posadio je krumpira, luka i drugog povrća. Kad je kap. Heywood tuda prolazio 5. i 6. siječnja 1811. g. nađe na Tristanu Amerikanca Jonathana Lamberta i njegova dva druga: jedan stari Talijan i neki portugalski mulat. Ova se trojica prihvatise kolonizatorskog rada. Još su pripravljali kože i ulje od ulovljenih tuljana, radi trgovine sa pomorcima, koji su se tu do prigode zaustavljali. Dekretom od 4. veljače 1811. g. Lambert se je proglasio gospodarem ovog otočja. Gajili su još šećernu trsku i kafu. Kad je guverner Kaplandije saznao, da oni u svom poslu dobro napreduju, on im ponudi englesku zaštitu. Jonathan prihvati guvernerovu ponudu i razvije englesku zastavu na svojoj kolibi. Izgledalo je, da će Amerikanac ovdje mirno vladati sa svojim podređenim. Međutim se jednog dana, prigodom nekog pregleda obale Jonathan utopi, ili ga utopiše, to se ni danas ne zna. Tako su sada ostala na ovom pustom otoku samo stari Talijan i portugalski mulat. Dne 15. listopada 1816. g. Engle-

zi su doveli Napoleona u zatočenje na otok sv. Helene. Guvernerom otoka bio je tada general-lajtnant Sir Hudson Lowe. Zbog svoje okrutnosti prema pobijedom Napoleonu bio je više puta ukoren od engleske vlade, te navukao na se mržnju i sumnjičavost samoća Napoleona. U svojoj obrani je kasnije napisao knjigu »Mémoires relatifs à la captivité de Napoleon à St. Hélène«, i bio je premješten na Bermuda otočje. Da bi bolje čuvao Napoleona od eventualnog neprijateljskog napada, guverner Lowe je postavio još dvije straže: jednu na otoku Ascensionu, sjeverozapadno od sv. Helene, a drugu na Tristanu. Vojnička se posada na Tristanu sastojala od jedne čete artiljerista i jednog odreda Hotentota, koji su bili prebačeni sa Kaplandije. Službenim oglasom od 30. ožujka 1817. g. Engleska je proglasila okupaciju otoka Tristana. Po smrti Napoleona, 5. svibnja 1821. g., posada se vratila na Kaplandiju. Tad je Škotljanin, kaplar artiljerije, William Glass, sa svojom ženom dobio dozvolu za daljnji boravak na otoku. Njima se pridružiše i vojnici John Nankivel i Samuel Burnell. Malo kasnije se njima priključiše dva Engleza: neki mornar i neki ribar sa rijeke Temze, bivši konjanik argentinske vojske; zatim jedan Kreol iz Kaplandije sa dva sina. Ovo su bili novi stanovnici Tristana, i jedan od ovih je bio 1805. g. na engleskom admiralskom brodu »Victory« u pomorskoj bitci kod Trafalgara. To je bio onaj mornar, na rukama kojega je umirao admiral Nelson. On je izgubio život, ali je porazio sjedinjenu francusko-španjolsku mornaricu, i tako osigurao Englezima gospodstvo na moru. Iste se godine nasukao na grebenje otočića Inaccessible brod Blendon Hall i propao. Tom se prigodom spasio na Tristanu jedan brodolomac sa svojom mladom ženom. Godine 1827. dovedeno je pet žena sa sv. Helene radi vjenčanja s muškarcima Tristana.

Usamljeni otok na jugu Atlantika

Usljed nevremena je 1829. g. kod sjeverozapadnog rta Help nastradao engleski brik »Julia« sa čitavom posadom. Iste je godine ratni brod SAD »Antartic«, pod zapovjedništvom kap. Morella pristao uz otok. Tada je naseobina već brojila sedam obitelji, koje su imale za prodaju veliku količinu volova, krava, ovnova, koza, svinja, kunaca i peradi, zatim raznog povrća, sira, masla, mlijeka i jaja. Godine 1836. bile su 42 osobe, i te je godine kap. Liddell, zapovjednik broda »Wellington«, snabdio stanovnike s odjećom, pokrivačima, kukuruzom, knjigama i drugim. Kad je kap. Denham, zapovjednik engleskog ratnog broda »Herald«, došao na Tristan 11. studenog 1852. g., otok je tada brojio 85 stanovnika. Kap. Denham je opazio, da mladići druge generacije imaju lijepo crnomanjasto lice, a djevojke sa veselim izgledom lica, zagasite boje. On dalje kaže, da nema zdravijeg mjesta za stanovanje od Tristana, da tu nije bilo zaraznih bolesti, i djeca nisu bila podložna dječjim bolestima. Tada je tobožnjem guverneru ovog otočja, bivšem artiljerijskom kaplaru Williamu Glassu bilo 70 godina, i imao je 7 sinova i 8 kćeri. Glass je upravljao sve do svoje smrti 1853. g. U 1856. g. bilo je stotinu stanovnika, od kojih se 25 iselilo u SAD, a malo zatim još 45 u Kaplandiju. Na obali Tristana razbio se je 1845. g. brod »Primaguet«, a 1857. g. američki trojarbolnjak »Philadelphia«. U 1880. g. je broj stanovnika opet porastao na 100. Otoki su bili brižljivo istraživani od ekspedicije Challengera. Prije Drugog svjetskog rata je bilo na Tristanu 200 stanovnika, a 1944. g. se broj povećao na 222 lica.

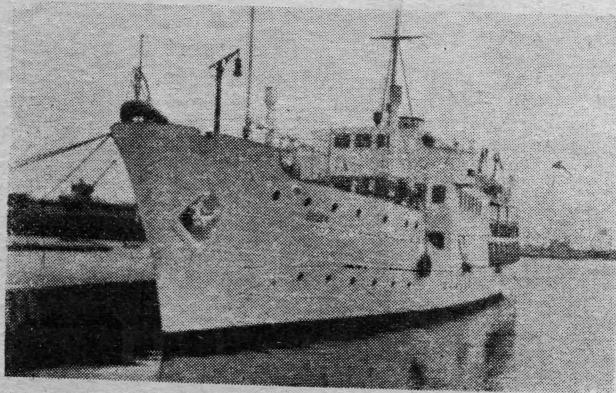
Pristati se može na istočnoj strani otoka, gdje se nalazi jedna mala ravnina. Na sjevernoj je obali otoka zaliv Falmouth, kojeg štiti od zapadnih vjetrova rt Help. Ovo otvoreno sidrište je veoma opasno za olujnih sjevernih i sjeverozapadnih vjetrova. U dnu zaliva se nalazi jedino naselje, na velikom i bučnom potoku. Ima nekoliko desetaka kuća pravilno porazmještenih. Iza naselja se prostire ravnica, obrubljena nasipom lave. Tu uspijeva pšenica, kukuruz i razno povrće. Stanovnici gaje nešto goveda, koza, ovaca, maгарaca i peradi. Ovo je naselje u socijalnom pogledu veoma zanimljivo. Tu ne postoje pisani zakoni u odnosima između obitelji, i svaka se obitelj pokorava glavaru. Slučajevi krađe, povrede morala ili zločina tu ne postoje. Sve se životne namirnice, odjeća i drugo što stanovnicima stiže, dijeli na jednake dijelove. U tom su idiličnom kraju odlike ove jedinstvene zajednice: zdravlje, ljepota, rad, ograničena sloboda i duševna smirenost. Te odlike daleko otskaču iznad zajednica ljudi ostalih naselja i krajeva u svijetu. Na otoku nema liječnika, već glavar naselja (tobožnji guverner), koji se bira svake godine, drži kod sebe sanduk s raznim lijekovima.

Na obalama otoka ima mnogo tuljana (foka) raznih vrsta, te ih tamo zovu: morski lavovi, morski medvjedi, morski slonovi i morski volovi. Tuljan pliva pod morem veoma vješto i okretno, na obalu izađe da se odmori i prespava. Na kop-

nu je veoma nespretn, pa ga lako love. Meso, krv i mast njegova služi otočanima za hranu, kojom se odijevaju, od crijeva prave konopce, a od kosti razno oruđe. Tu je još veliki broj morskih ptica pingvina, koji izvrsno plivaju i rone, ali ne mogu da lete. Velik je broj i albatrosa, moćnih vladara uzduha, a na kopnu su skoro bez odbrane. Oni dolaze na usamljene otoke usred mora samo za to, da izlegu mlade. Kitova je mali broj, jer su ih kitolovci progonili i harpunirali. Ovo bi se otočje moglo nazvati Robinzonovim otocima kao i otočje Juan Fernandez u Tihom oceanu, koje pripada republici Chile. Francuski botaničar Aubert Dupetit-Thouars (1758.—1831.) je sa svojim bratom Aristidom pošao 1792. g. na naučno putovanje do otoka Madagascara, Mauritiusa i Reuniona u Indijskom oceanu. Tako su 1793. g. posjetili otok Tristan i botaničar Aubert, zanesen strašću skupljanja biljka radi proučavanja, bio je zalutao i stigao na brod baš u trenutku, kad je kapetan broda dao dizati sidro. Drugi se slučaj desio 1824. g. kad je Škot August Earle ostao osam mjeseci na Tristanu s razloga, što je kapetan broda zaboravio, da je on na kopnu i odjedrio je prema Kaplandiji. Tako skoro da su dva naučenjaka ostala na usamljenom Tristanu. Ovo otočje leži daleko izvan domašaja svjetskog saobraćaja i brodovi ih stoga rijetko posjećuju. Ono malo stanovnika mora čitavu godinu, a katkada i više, čekati poštu. Ponekad se zaletе ovamo kitolovci, koji donose i odnose poštu, ali i to je rijetko. Otočje stoji pod upravom guvernera otoka sv. Helene, ali je za vrijeme Drugog svjetskog rata bilo podređeno engleskoj ratnoj mornarici, pod zapovjedništvom jednog kaptana i pod imenom »H. M. S. ATLANTIC ISLE« (Njegovog veličanstva brod Atlantski otok).

Upotrebljena literatura:

- 1) Treccani Giovanni: Enciclopedia italiana — Roma 1939.
- 2) Boccardo Gerolamo: Nuova enciclopedia italiana — Torino 1887.
- 3) Enciclopedia moderna illustrata — Milano 1937/1938.
- 4) Brockhaus konversations Lexikon — Leipzig 1898.
- 5) Jules Verne: Djeca kapetana Granta — Zagreb 1950.
- 6) Naš mornar — Split 1938.
i drugi manji članci.

Tip m/b »Osijek« i »Novi Sad«